

Palatitz András

TÖRZSFŐNÖKÖK A NEMZETKÖZI POLITIKÁBAN

A demokratizálódás Afrikában nem opcionális, nem az endogén társadalmi folyamatokat követő egyenes út a történelem vége felé, sokkal inkább egy oktrojált, a szűk politikai és gazdasági elit érdekeit szolgáló hatalmi berendezkedés. Az esetenként a teljes népesség 50–60 százalékát is kitevő vidéki lakosság számára az elmúlt ötven év modernizációs törekvései ellenére is a törzsfőnökök testesítik meg a politikai hatalmat. A tradicionális főnöki rendszerek a demokratizálódási folyamatok kudarcával párhuzamosan folyamatosan erősödtek. Mivel szerepük a központi kormány működését is alapvetően befolyásolja, a kontinens fejlődési lehetőségeit is meghatározza. Nem lehet fejlesztési politikát tervezni a tradicionális vezetők potenciálisan antidemokratikus gyakorlatainak figyelmen kívül hagyásával. Ebben a tanulmányban azt járom körül, hogyan fordíthatják saját javukra az afrikai kormányok a tradicionális vezetők által fenntartott hatalmi rendszereket. Kísérlet tesz az Hernando de Soto, perui közgazdász által kidolgozott alvótőke-elmélet hibrid politikai rendszerekben játszott szerepének igazolására (De Soto 2000).

A világpolitikát meghatározó folyamatok között a hetvenes évek óta a gazdasági szempontok dominálnak. Egy állam nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepét többé nem katonai képességei, hanem világ gazdasági súlya határozza meg (Keohane 1984).

A nemzetközi kapcsolatok politikai anarchiáját felváltotta a gazdasági anarchia. A nemzetközi kapcsolatok szereplői között az afrikai kontinens országai a nemzeti függetlenedés kivívását követő egy évtizedes fellendülés után újra a világ gazdaság érdeklődésének perifériájára kerültek. Míg a globalizáció korábban soha nem látott gazdasági növekedést okozott az OECD-országokban és egyes ázsiai államokban, addig az afrikai országok gazdasági lehetőségei folyamatosan romlottak. Jelenleg a kontinensnek a világkereskedelemből mindössze 3 százalék a részesedése. A globális gazdasági egyenlőtlenségek végső soron politikai okokra vezethetők vissza.

A világkereskedelemben való részvétel szükségessé teszi a szállítmányozás, a kommunikáció, a bizalom és a jogállamiság biztosítását, illetve a szerződések betartásának kikényszeríthetőségét. A kilencvenes évek uralkodó globális gazdasági doktrínái ezeknek a feltételeknek a teljesítését a piac „láthatatlan kezére” bízták. Ugyanakkor ma már széles körben elismert tény, hogy megbukott az a neoliberális premissza, miszerint a piaci mechanizmusok haszonmaximalizálásra épülő rendszere miatt elért gazdasági fellendülés a szegénység leküzdését is garantálhatja. A makrogazdasági stabilitás, a privatizáció, a szabad tőkeáramlás megteremtése olyan feltételeknek bizonyultak, amelyek ugyan az OECD-országokban fellendülést eredményeztek, de az afrikai országokban gyakran több kárt okoztak, mint amennyi hasznot hoztak. A recept egyszerű volt: erősítsd meg az intézményeket és a jogállamiságot, szüntesd meg a korrupciót, és közben ne feledkezz meg a politikai reformról! Az afrikai politikai rendszerek azonban nem tudtak

megbirkózni ezekkel az előírásokkal. Betartásukhoz semmi másra nem lett volna szükség, „csak” olyan fejlődési út követésére, melyet a fejlett nyugati államok több száz év alatt jártak be.

Dani Rodrik mutatott rá arra, hogy „csak azok az országok lehetnek sikeresek a kapitalista rendszerben, amelyek széles körű formális intézményrendszerrel rendelkeznek a piacok szabályozása érdekében” (Rodrik 2011: 65). Rodrik ezt a megállapítását már a pénzügyi válságot követően tette, így jelentősége nem feltétlen újszerűségében áll, hanem inkább abban, hogy a globális tendenciák között a nemzetközi szervezetek helyett a kormányzati tevékenységet hangsúlyozza. A pénzügyi válságot követő időszak trilemmája¹ éppen ezért Rodrik szerint az, hogy „nem lehet egyszerre a demokráciát, a nemzetállamot és a globalizációt erősíteni”. A nemzetállam és a globalizáció egyidejű támogatásával le kell mondani a demokratikus értékek megerősítéséről. Ez a globalizációs paradigma pedig az afrikai fejlesztéspolitikák átalakulását eredményezheti.

Az afrikai államok kudarcai nagyrészt visszavezethetőek a társadalmi folyamatok és örökségek teljes figyelmen kívül hagyására. A gyarmati közigazgatási rendszer átvétele és a nyugati világból importált intézményrendszerek olyan „postaládaállamokat” eredményeztek, amelyek valós társadalmi legitimitáció és közigazgatási képesség nélkül, kizárólag egy szűk politikai és gazdasági elit érdekeit szolgálják. Így nem véletlen, hogy a legtöbb országban fennmaradtak és az elmúlt évtizedekben tovább erősödtek a hivatalos kormánnyal párhuzamosan működő tradicionális politikai intézmények. Mivel ez utóbbiak nem tekinthetők demokratikusnak a szó intézményi értelmében, sorsuk a központi kormányzattól való elszigeteltség és a fejlesztéspolitikákból való kirekesztettség lett. A tradicionális vezetők azonban a legtöbb esetben nem kizárólag ceremoniális és kulturális szerepük miatt érdekesekek, hanem nagy befolyással vannak többek között az adószedés, az igazságszolgáltatás, de akár a demokratikus választások lefolyására is.

A tradicionális vezetők elleni kormányzati fellépést sürgette a nemzetközi közösség is, hiszen antidemokratikus politikai gyakorlataik miatt nem számíthatnak a demokratikus erők támogatására. Az illiberális demokráciák megerősödése és a megingott nyugati gazdasági hegemonia következtében azonban egyre több szerző foglalkozik a nyugati típusú demokrácia válságával (Schmitter és Trechsel 2004; Diamond 2002). Érdeemes közelebbről

1 A globális pénzügyi rendszer reformja érdekében Rodrik három lehetséges alternatívát vázolt fel: 1. A globális federalisztikus erőfeszítések során a demokratikus deficit csökkentése. Ebben az esetben a nemzetállami szuverenitásról kellene lemondanunk. 2. A nemzetállami keretekre épülő, de a globális érdekeket előtérbe helyező rendszer. Ebben az esetben a nemzeti szintű célkitűzések kerülnének háttérbe. 3. A demokrácia és a nemzetállam erősítése. Ez a harmadik lehetőség a nemzetközi integrációs törekvéseket szorítaná háttérbe.

megvizsgálni a tradicionális politikai gyakorlatok demokratikus deficitjét. Ha nem a nyugati típusú intézményesülés felől közelítünk, azt fogjuk találni, hogy a tradicionális politikai vezetők társadalmi legitimitása a legtöbb afrikai ország esetében nagyobb, mint a központi kormányoké (Logan és Mattes 2010). Ebből kifolyólag nem érdemes fejlesztési politikát tervezni a tradicionális vezetők potenciónalis antideokratikus gyakorlatainak figyelmen kívül hagyásával. Már csak azért sem, mivel ezek egy létező, társadalmilag elfogadott és jól láthatóan az afrikai viszonyok között működőképes „adottságot” jelentenek, szemben a nyugati tanácsadók ajánlataival.

HIBRID RENDSZEREK: EGYSZERRE DEMOKRATIKUS ÉS AUTORITER POLITIKAI GYAKORLATOK

Botswana mind gazdaságilag, mind politikailag az egyik legsikeresebb ország a Szaharától délre. Rendre kiváló eredményeket ér el azokban a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokban, amelyek az államiságot és a demokratikus intézményrendszer stabilitását értékelik. A botswanai kormányzatok ezeket az eredményeket nem kizárólag a formális intézményrendszer kialakításával érték el, hanem az antideokratikus gyakorlatok integrálásával. Botswana egyike volt azoknak az országoknak, amelyek a függetlenség elnyerését követően törvényileg szabályozták az állam és a tradicionális vezetők kapcsolatát. A „Törzsfőnökök törvénye” keretek közé szorította a tradicionális vezetők jogait és kötelezettségeit, míg a törvényhozók alkotmányban rögzítették a törzsfőnökök tanácskozó testületének összetételét és feladatköreit (Sharma 2006). A hatalomért és erőforrásokért folytatott rivalizálás helyett a tradicionális vezetők antideokratikus szerepe tehát alkotmányosan és törvényileg is elismerést nyert. Eközben az ország formális intézményrendszerét az Economist Intelligence Unit által készített demokráciaindex magasabbra értékeli, mint például a magyar intézményrendszert (EIU 2010). A szervezet által készített szakértői értékelés azonban Botswana és Magyarország esetében eltérő adatokra épült. Míg a magyar demokrácia értékelését a World Value Survey (WVS) adatai segítették, addig Botswana esetében nem álltak rendelkezésre hasonló közvélemény-kutatási adatok. A formális intézményrendszeren túl tehát valószínűleg a társadalom megítélése is befolyásolja az indexek összeállítását. A WVS-adatok hiányában ugyanis nem kaphatunk teljes képet egy ország demokratikus berendezkedéséről. Az értékvizsgálatok hiánya okozhatta azt is, hogy a tradicionális politikai vezetők valós szerepe háttérbe szorult ezekben az összeállításokban.

Az, hogy a nemzetközi nyomás ellenére a tradicionális vezetők megőrizték pozícióikat, már önmagában elég lenne ahhoz, hogy a nemzetközi kapcsolatok diszciplinájának irodalma is foglalkozzon a szerepükkel. Botswana ugyan a szakértői vélemények alapján jól működő demokráciának számít, de politikai berendezkedését ugyanúgy a hibridizáció jellemzi, mint az összes többi szubszaharai államét. A különbség az, hogy Botswanában a nemzetközi tanácsadók ajánlásaival szemben nem a tradicionális vezetők szerepének megszüntetését, hanem azok gyakran kedvező szerepvállalásának megerősítését állították a közigazgatási reform középpontjába (Logan 2009).

A hibrid politikai rendszereket, az összes többi kormányformához hasonlóan, a hatalom legitimitásáért folytatott harc jellemzi. A demokratikus és az autoriter gyakorlatok szembeállítására félvezető lehet, hiszen – mint ahogy a botswanai példa is mutatja – a kettő szétválasztása lehetetlen, mivel ugyanannak a politikai térnek az ellentétes irányú folyamatairól van szó (Diamond 2002). Steven Levitsky és Lucan Way meghatározása szerint „a demokratikus berendezkedés részleges, vagy akár teljesen hiányos formájáról” van szó (Levitsky és Way 2009: 3). A hiányt a formális intézmények gyengesége okozza. A kérdés az, hogy vajon a választások hiánya, vagy a választások eredményeképpen megalkuló kormányok autoriter gyakorlatai jelentik-e a demokratikus deficitet.

A nem választások útján hatalomra jutó vezetők hatalma nem szükségképpen diktatórikus. Hatalmukat ugyan nem választások legitímálják, de élvezik a társadalom támogatását. Hibrid politikai rendszer alatt ezért én a modern és a tradicionális hatalomgyakorlás azon együttes létezését értem, amikor a társadalom kegyeiért folytatott politikai vetélkedést nem az intézményesülés szintje, hanem a társadalom megítélése határozza meg. Ezzel a meghatározással lényegében követem a közvélemény-kutatási adatokra támaszkodó demokráciakutatók véleményét (Logan 2011).

A hibrid rendszerekkel kapcsolatban gyakran alkalmazott megközelítés, hogy átmenetet képeznek az autoriter rendszerek és a demokrácia között (Diamond 2002). A kilencvenes évek során lezajlott afrikai rendszerváltások azonban nem vezettek lineáris úton a demokratikus intézményesülés felé. Az afrikai tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a történelem végéről, a liberális demokráciák elterjedéséről szóló remények nem teljesültek maradéktalanul. Formálisan ugyan kiépültek a demokrácia intézményei, de a központi hatalom és az új demokratikus intézményrendszer legitimitációja folyamatosan csökkent. A nemzetközi kapcsolatok teoretikusai nem tudták kezelni az egyszerre demokratikusabb és diktatórikusabb hibrid politikai rendszereket. Az egységként kezelt államfelfogásba ugyanis nem fért bele az ellentétes irányú politikai folyamatok vizsgálata. Ez lehetett az oka annak is, hogy a tradicionális vezetők szerepének megítélése, ha egyáltalán foglalkoztak a szerepükkel, a mai napig inkább negatív (Lund 2006).

A TRADICIONÁLIS VEZETŐK LEGITIMITÁSA

„Vajon a tradicionális vezetők és a demokratikus kormányzat összeférnek egymással, vagy pedig eredendően két ellentmondásos entitásról van szó?” – fogalmazza meg a kérdést Carolyn Logan, az Afrobarometer kutatásaiért felelős szakértő (Logan 2009: 103). A problémamentes elemzési egységként kezelt állam szempontjából egyszerű választ adni, hiszen amennyiben az államot egyetlen szereplőként értékeljük, akkor a demokratikus államok egymás közti együttműködése szempontjából a tradicionális politikai gyakorlatok a demokratikus intézményesülés ellen fejtik ki hatásukat. Ez lehet az oka annak, hogy a hibrid rendszerek elemzése során a legtöbb szerző azokat autoriter rendszerként értékeli, tehát a tradicionális vezetők és a központi kormányzat közötti kibékíthetetlen ellentétből indul ki. Az államot a hatalom legitimitása felől vizsgálva azonban a kérdés sokkal összetettebb. Michael Williams a Dél-afrikai Köztársaság társadalmi folyamatait elemezve arra a következtetésre jutott, hogy a „tradicionális vezetők iránti igény nem kizárólag napi tevékenységük miatt maradt meg, hanem a közösség szempontjából fontos, tágabb értelemben vett szerepeik miatt” (Williams 2010: 121). Ilyen szerep lehet az állami közigazgatásban való részvétel, a földbirtokviszony kérdése, vagy akár az adószedés során betöltött funkció. A demokrácia társadalmi részvételen és rendszerstabilitáson alapuló definiálásával és a helyi közösségek életében játszott szerepük, valamint az erőforrások és a földtulajdonlás felett gyakorolt hatalmuk figyelembevételével a törzsfőnökök is legitim politikai szereplőknek számítanak.

Az Afrobarometer által gyűjtött közvélemény-kutatási adatok egyik legfontosabb tanulsága, hogy „a megkérdezettek nem tesznek akkora különbséget a tradicionális és a modern vezetők között, mint amekkorára a legtöbb elemző számítana” (Logan 2009: 113). Ez azt jelenti, hogy nem két, egymással rivalizáló félként, hanem ugyanazon egységes politikai rendszer közös szereplőiként értékelik tevékenységüket, persze országonként eltérő módon. Logan kutatásából kiderül, hogy „nincsen egyértelmű ellentmondás a tradicionális vezetők támogatása és az aktív demokrata lét között” (Logan 2009: 117). A hatalom legitimitása szempontjából tehát a törzsfőnök és a kormányzó ugyanolyan rangú szereplője az afrikai politikai térnek. Sőt az Afrobarometer által vizsgált országokban (Mozambik, Tanzánia és Madagaszkár kivételével) a tradicionális vezetőket nagyobb társadalmi bizalom övezi, mint a helyi állami tisztviselőket.

A TRADICIONÁLIS VEZETŐK SZEREPE A MODERN AFRIKAI ÁLLAMBAN

Ha a Kongói Demokratikus Köztársaság fővárosában, Kinshasában üzlethelyiséget szeretnénk nyitni, az állami bürokrácia útvesztői mellett az adott kerület tradicionális vezetőjével is egyezsre kell jutni. Ugyanez a helyzet a vidéki földvásárlás esetén is: a hatalmas kiterjedésű ország rossz infrastrukturális körülményei miatt szinte megközelíthetetlen területein ugyanis állami hivatalokkal csak a legritkább esetben találkozhatunk. Ezek a példák jól mutatják, hogy milyen nehézségekbe ütközhet az, aki európai jogállami keretek között nőtt fel, és üzleti vagy befektetési lehetőséget keres az afrikai országokban. Kongó esete ugyanis nem egyedülálló. A legtöbb országot valamilyen szinten meghatározza a tradicionális vezetők befolyása. Természetesen ezek a feltételek nem csak a külföldi befektetők dolgát nehezítik meg, hanem a helyi lakosság számára is komoly akadályt jelentenek. A kétezres évek elején nagy figyelmet kapott Hernando de Soto a harmadik világ tőketartalékairól szóló könyve. A *tőke rejtélye* című munkájában de Soto kísérletet tett a modern jogállami szabályozás hiányából fakadó „alvó tőke” feltérképezésére. Számításai szerint a rendezetlen tulajdonviszonyok, a nem megfelelő állami nyilvántartások, valamint a tulajdonjogok sérülése miatt az afrikai kontinensen ezermilliárd dollár értékű vagyon állt kihasználatlanul ingatlanokban 1999-ben (De Soto 2000). A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) kimutatása szerint ebben az évben az afrikai kontinenssel folytatott kereskedelem volumene ennek mindössze egytizede volt (WTO 2000). Dolgozatom szempontjából kiemelt jelentőséggel bír, hogy az afrikai kontinens felszabadítatlan tőkéje a teljes világkereskedelem volumenének csaknem egyötödével egyenértékű. A tradicionális vezetők politikai szerepe tehát szoros kapcsolatban áll a gazdasági lehetőségek kiaknázásával.

Az alvó tőke felszabadítása mellett a tradicionális vezetőknek az adószedésben is nagy szerep jut. Schumpeter szerint az egyes országok adópolitikája és adószedési kapacitása alapján levont következtetések az állami képességek vizsgálata során is hasznosak lehetnek. Mivel az állami bevételek és az állami költségvetés határozza meg a fejlesztési lehetőségeket, az államháztartás „az egyik legjobb kiindulópont lehet a társadalom vizsgálatához” egyrészt „a költségvetési politika járulékos hatásai” (amennyiben a költségvetési kérdések a változások oksági viszonyaiban fontos szerepet töltenek be), másrészt „szimptomatikus jelentőségük” (amennyiben mindennek van a költségvetésre hatást gyakorló következménye) miatt (Schumpeter 1990: 101). Az állampolgárok adófizetési hajlandósága nem csak tükrözi, de meg is határozza az állam és a polgárai közötti viszonyt. Sokat mondó adat, hogy az afrikai kormányok adókból származó bevétele arányaiban mindössze egyötöde az Európában megszokottnak (Fakile 2010). Mivel az adószedés az afrikai államok esetében is a társadalom és a kormány intenzív kapcsolatára épül, a

hatalom legitimitása kulcsfontosságú kérdés. A hagyományosan nagyobb társadalmi támogatottságot élvező tradicionális vezetők modern politikai rendszerbe való becsatornázásával javítható az adófizetési morál.

AZ ALVÓ TŐKE

Miért van az, hogy a világ egyes részein a piacgazdaság nem biztosította a nyugati világban megszokott jólétet? Ha megnézzük egyes ázsiai városok vagy a sivatagból kinövő közel-keleti üzleti központok elmúlt tízéves fejlődését, akkor fel kell adnunk azt az elképzelést, hogy a jólét évszázados tőkefelhalmozás és ipari teljesítmény függvénye. Hernando de Soto munkássága nagyrészt arra épült, hogy megtalálja a fejlődő országok felvirágzása előtt álló akadályokat. A legfontosabb akadályt abban látja, hogy sok fejlődő ország képtelen a tőke felhalmozására és ezáltal a produktivitás növelésére. Az afrikaiak ugyanakkor szinte mindennel rendelkeznek, ami a kapitalista rendszer kihasználásához szükséges lehet. Hiszen mit csinál az a kétmilliárd ember, aki napi két dollárnál kevesebb jövedelemmel rendelkezik? Ugyanazt, mint az, aki Európában a hússzorosát keres: üzletel, dolgozik, tanul. A különbség az, hogy Afrikában nem rendelkeznek papírral róla: hiányosak a lakóingatlanok és földek tulajdonbejegyzései, nem rendelkeznek az üzletről szóló cégpapírokkal, vagy egész egyszerűen a hivatalos statisztikai szervek látóterén kívül tevékenykednek.

Lund és Sikor mutatnak rá arra, hogy a tőkefelhalmozás legfontosabb premisszája, hogy „a tulajdon csak akkor számít tulajdonnak, ha azt egy társadalmilag elfogadott intézmény tulajdonként ismeri el” (Lund és Sikor 2009: 1). Az afrikai államok esetében a hangsúly a társadalmi elfogadottságon van, hiszen a tulajdonviszony körül kialakuló viták általában a tulajdon felett hatalmat gyakorlók között robbannak ki. A gyarmati időszakból átörökölt közigazgatási rendszerek nem teszik lehetővé a föld és ingatlan feletti átfogó kormányzati ellenőrzést. A közigazgatási képességek gyengesége mellett azonban mind a hivatalos, mind a tradicionális afrikai vezetésre jellemző, hogy a *personal rule* gyakorlatait követve az államot és mindent, ami hozzá tartozik, a sajátjuknak tekintenek (Benkes 2009; Greenspan 2007). Ugyanakkor azt, hogy ez milyen mértékben igaz az egyes országok esetében, nehéz lenne számszerűsíteni. Mindenesetre tény, hogy például a föld feletti tulajdonjog kérdése a mai napig a tradicionális és a hivatalos politikai hatalom közötti állandó versengéshez vezet. A versengés dinamikáját pedig az határozza meg, hogy a központi hatalom igyekszik kiterjeszteni ellenőrző szerepét az erőforrások felett, míg az állampolgárok saját tulajdonjogukat szeretnék elismertetni a hagyományos vezetővel. A gyakorlatban ez ahhoz vezethet, hogy mivel mind az állam, mind a területen élő lakosság sajátjának érzi a földet, az adásvételi szerződések megkötése vagy a hitelfelvétel lehetetlenné válik.

Az erőforrások feletti ellenőrzés további szempontja lehet a tulajdonjog és a hozzáférés közötti különbségtétel. Leach amellett érvel, hogy „a társadalmi szereplők nem csak tulajdonjog útján juthatnak hozzá az erőforrások feletti ellenőrzéshez” (Leach et al. 1999: 229). Az afrikai országokban a legtöbben úgy használják a földeket, hogy nem rendelkeznek a föld feletti tulajdonjoggal. Hozzáférnek az erőforrásokhoz, de jogi értelemben illegálisan használják azokat. Ennek az ellenkezője is gyakran igaz lehet: a jogilag elismert tulajdonlás ellenére sokan nem tudnak élni az erőforrások adta lehetőségekkel. A tulajdonlás és a hozzáférés közötti legnagyobb különbséget abban kell keresni, amit a rövid és a hosszú távú tervezés közötti különbség feltételez. A produktivitás növelése szempontjából ugyanis a legfontosabb kérdés, hogy melyik társadalmi szereplő képes leghatékonyabban kihasználni az erőforrásokat hosszú távon. Amíg az állam igényt tart a földek és az erőforrások feletti tulajdonjogra, de azokat nem használja, addig a hivatalos tulajdonjog hiányában az állampolgár számára csak az ideiglenes, azaz rövid távú hozzáférés marad. A tradicionális vezetők kezében lévő földtulajdon legitimálása ezzel szemben azzal járhat, hogy az adott közösség öröklésen alapuló tradicionális tulajdonszerkezetei becsatornázhatóvá válnak a modern hitel- és tőkepiacokba.

AZ ALVÓ TŐKE FELSZABADÍTÁSA A HITELVÁLSÁGOT KÖVETŐEN

A tulajdonviszonyok rendezése, bármekkora potenciális tőke felszabadításával is jár, új perspektívába került a hitelválságot követően. A válság egyik tanulsága az lehet, hogy meglehetősen kontraproduktív tulajdonjogot biztosítani azok számára, akik nem képesek a hiteltörlesztésre (Payne et al. 2009). Az alvó tőke elmélete kritizálóinak annyiban mindenképpen igazuk van, hogy a formális tulajdonviszonyok rendezése önmagában nem szabadít fel erőforrásokat (Buckley és Kalarickal 2006), továbbá jelentős anyagi forrást igényel az állam és a magánszemélyek részéről, illetve megfelelő bankrendszer hiányában a hitelfelvétel lehetősége is korlátozott. A Világbank által felügyelt tulajdonjogi reformok további fontos tanulsága, hogy az állami szervek által regisztrált ingatlanok piaci értéke sokkal magasabb, mint a rendezetlen tulajdonjogi háttérrel rendelkező ingatlanok esetében (Payne 1997). A Nemzetközi Intézet a Környezetért és a Fejlődésért (International Institute for Environment and Development – IIED) által készített felmérésből pedig az derül ki, hogy a hitelfelvétel továbbra is a jövedelem és a foglalkoztatás függvénye marad (IIED 2006). Arról nem is beszélve, hogy a számítások szerint „egy hatmillió város esetében, ahol a lakosság közel 50 százaléka rendezetlen tulajdonviszonyok között él, az állami hivataloknak naponta 400 regisztrációt kellene végrehajtaniuk tíz éven keresztül ahhoz, hogy megszüntessék a szabálytalanságokat” (Durand-Lasserre et al. 2002: 3).

A felsorolt érvek, akármennyire is meggyőzőek lehetnek az alvó tőke felszabadítása előtt tornyosuló akadályokkal kapcsolatban, csupán egyetlenegy dolgot bizonyítanak: az afrikai kormányok nincsenek felkészülve a tulajdonviszonyok nyugati világban megszokott rendezésére. Egészen más perspektívába kerül a kérdés, amennyiben nem a modern állami feltételek szerint vizsgáljuk a tulajdonviszonyokat. A tulajdonjogi viszonyok rendezését szolgáló reformok két, egymással ellentétes következménnyel járnak. Egyrészt formalizálják az informális ingatlanpiacot, másrészt az adó- és járulékkerhek miatt illegálisba terelik a legális lakás piac egy részét. A középkori Európa tulajdonjogi reformjainak vizsgálata során kiderül, hogy amit az egyik szereplő elveszít, azt a másik megkapja (Smith 2010). A zérőösszegű játék, tehát az ingatlanok feletti tulajdonjog szabályozásának ellenőrzéséért folytatott harc két szereplője Afrikában az állam és a tradicionális vezetők. Amennyiben sikerül a két szereplő viszonyát törvényileg rendezni, az ingatlanok feletti ellenőrzés kérdése is megoldódhat. A bankrendszer ott erősödik meg, ahol szükség van rá. A bankok számára ugyanis teljesen mindegy, hogy ki az ingatlan tulajdonosa, csak az számít, hogy amennyiben valaki nem tudja törleszteni a hiteleit, akkor a banknak lehetősége legyen a hitelfedezeteként megjelölt ingatlan értékesítésére.

ÖSSZEZÉS

Részben a globális pénzügyi válság, részben egyes ázsiai feltörekvő országok által bizonyított eredmények hatására a nyugati demokráciamodell válságba került. A globalizációs paradigmaváltozás egyik következménye lehet a nyugatitól eltérő politikai gyakorlatok megerősödése és azok nemzetközi legitimációs válságának megszűnése. Ez a változás elősegítheti az afrikai tradicionális politikai gyakorlatok elfogadását is. A hibrid politikai rendszerek vizsgálata során látható, hogy azok nem feltétlenül autoriter rendszereket, hanem inkább olyan demokratikus országokat jelölnek, amelyek bizonyos formális intézményi feltételeknek nem felelnek meg. Az oktrojált nyugati demokráciamodell a legtöbb afrikai ország esetében a tradicionális vezetők elszigetelődéséhez vezetett, miközben a társadalom általi legitimitásuk esetenként nagyobb, mint a központi hatalomé. A tapasztalatok és a közvélemény-kutatások azonban azt mutatják, hogy nincs bizonyíték arra, hogy a törzsfőnökök gyengítenék a központi kormány működését. Sőt magas társadalmi legitimitásuknál fogva egyenesen segíthetik a hivatalos kormány fejlesztéspolitikáját. Szerepük az elmúlt évtizedekben lezajlott demokratizálódással párhuzamosan folyamatosan erősödött. Ha egy kormány megfelelő eszközöket talál a tradicionális vezetők integrálására, akkor saját legitimitását is megerősítheti.

A Szaharától délre elterülő országok nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepe az endogén társadalmi folyamatok elismerésével változhat. A hatalom legitimitása

szempontjából kulcsfontosságú adószedési képességek és a tulajdonviszonyok rendezése továbbra is nagy kihívást jelentenek az afrikai államok számára. Az állami kapacitásokat azonban nem szabad teljesen lekötni a nyugati típusú intézményrendszer kialakításával. A feltételek megfogalmazása helyett a szakirodalomban is egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a helyi adottságokra épülő elméletek. Hernando de Soto az egymással versengő szereplők kibékítésével a világkereskedelem teljes volumenének mintegy egyötödét kitevő alvó tőke felszabadítását javasolja. Az elmélet gyakorlati megvalósítása azonban az empirikus tapasztalatok szerint a legtöbb esetben az afrikai államok gyenge intézményrendszere és társadalmi beágyazottsága miatt nem megy egyik napról a másikra. Amennyiben azonban sikerül felszabadítani a lekötött erőforrásokat egy hibrid politikai rendszer keretein belül, a tradicionális politikai vezetők méltán nevezhetik magukat a nemzetközi kapcsolatok fontos szereplőinek.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Benkes Mihály (2009): Az afrikai államiság természete és a nemzetközi rendszer. In: *Afrika ma*. Szerk.: Csizmadia Sándor – Tarrósy István. IDResearch Kft. – Publikon Kiadó.
- Buckley, Robert – Kalarickal, Jerry (2006): *Land Market Issues: The Mystery of Capital Revisited*. World Bank Institute.
- De Soto, Hernando (2000): *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else?* Basic Books.
- Diamond, Larry (2002): Thinking About Hybrid Regimes. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13., No. 2.: 21–35.
- Durand-Lasserve, Alain – Fernandes, Eric – Payne, Geoffrey – Smolka, Martin (2002): Secure Tenure for the Urban Poor. In: *Civis*, No. 3. Interneten: http://www.isted.com/villes-developpement/cities_alliance/secure-tenure.pdf (Letöltve: 2011.12.08.).
- EIU (2011): *Democracy Index 2010*. Interneten: http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf (Letöltve: 2011.12.08.).
- Fakile, Samuel (2010): Mobilizing Tax Revenue for Development in Africa: The Way Forward. In: *Africa Tax Spotlight*, Vol. 1., No. 2.: 2–3.
- Greenspan, Alan (2007): *The Age of Turbulence*. Penguin Books.
- IIED (2006): *Local Innovation in Securing Land Rights in Africa: Lessons from Experience*. IIED.
- Keohane, Robert O. (1984): *After Hegemony*. Princeton University Press.
- Leach, Melissa – Mearns, Robin – Scoones, Ian (1999): Environmental Entitlements: Dynamics and Institutions in Community-Based Natural Resource Management. In: *World Development*, Vol. 27., No. 2.: 225–247.

- Levitsky, Steven – Way, Lucan (2009): *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge University Press.
- Logan, Carolyn (2009): Selected Chiefs, Elected Councillors and Hybrid Democrats: Popular Perspectives on the Co-Existence of Democracy and Traditional Authority. In: *Journal of Modern African Studies*, Vol. 47., No. 1.: 101–128.
[Magyarul (2011): Kiválasztott törzsfőnökök, megválasztott kormányzók és hibrid demokraták: közkedvelt szempontok a demokrácia és a tradicionális hatalom együttéléséről. In: *Fordulat*, jelen szám: 52–86.]
- Logan, Carolyn (2011): The Roots of Resilience: Exploring Popular Support for African Traditional Authorities. In: *Afrobarometer Working Paper*, No. 128.
- Logan, Carolyn – Mattes, Robert (2010): Democratizing the Measurement of Democratic Quality: Public Attitude Data and the Evaluation of African Political Regimes. In: *Afrobarometer Working Paper*, No. 122.
- Lund, Christian (2006): Twilight Institutions: Public Authority and Local Politics in Africa. In: *Development and Change*, Vol. 37., No. 4.: 685–705.
- Lund, Christian – Sikor, Thomas (2009): Access and Property: A Question of Power and Authority. In: *Development and Change*, Vol. 40., No. 1.: 1–22.
- Payne, Geoffrey – Durand-Lasserve, Alain – Rakodi, Carole (2009): The Limits of Land Titling and Home Ownership. In: *Environment and Urbanization*, Vol. 21., No. 2.: 443–462.
- Payne, Geoffrey (1997): *Urban Land Tenure and Property Rights in Developing Countries*. IT Publications.
- Rodrik, Dani (2011): *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of World Economy*. W. W. Norton & Company.
- Schmitter, Philip C. – Trechsel, Alexander H. (2004): *The Future of Democracy in Europe*. Council of Europe Press.
- Schumpeter, Joseph A. (1990): The Crisis of the Tax State. In: *The Economics and Sociology of Capitalism*. Szerk.: Swedberg, Richard. Princeton University Press.
- Sharma, Keshav C. (2006): *Role of Traditional Structures in Local Governance for Local Development*. World Bank Institute.
- Smith, John W. (2010): *Economic Democracy: A Grand Strategy for World Peace and Prosperity*. IED.
- Williams, J. Michael (2010): *Chieftaincy, the State and Democracy: Political Legitimacy in Post-Apartheid South Africa*. Indiana University Press.
- WTO (2000): *International Trade Statistics*. Interneten: http://www.wto.org/english/res_e/stat_e/stat_toc_e.htm (Letöltve: 2011.12.08.).